

УДК 327.7: 327. 57

МИР І БЕЗПЕКА ЯК МЕТА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Ірина Чабан

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, 79602, Україна, тел. (032) 272-79-73,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Розглянуто установчі документи міжнародних організацій та задекларовані в них цілі, зокрема, забезпечення миру, стабільності, безпеки, врегулювання конфліктів. Зазначено необхідність застосування мирних засобів у врегулюванні конфліктів, акцентовано увагу на підвищенні ефективності цих заходів та їхньому пріоритетному застосуванні.

Ключові слова: етнополітичний конфлікт, міжнародна організація, механізм, безпека, мир.

Проблема етнічних конфліктів протягом тривалого часу непокоїть наукові кола дослідників та вчених. Вона існує століттями, проте в сучасному світі набуває загрозливих форм. Це зумовлюється багатьма чинниками. Процеси глобалізації сприяють активізації міжетнічних конфліктів, націоналізм – їхньому загостренню, ядерна зброя та тероризм роблять їх небезпечними для всього людства. І це дуже спрощена картина, яка відображає лише незначну частину тієї небезпеки, що загрожує людству за існування етнополітичних конфліктів. Вони стали одним із важливих питань у діяльності міжнародних організацій як глобального, так і регіонального характеру. Саме тому ця тема є надзвичайно актуальною.

В установчих документах багатьох організацій задекларовано прагнення забезпечити мир. Проте кількість конфліктів у світі не зменшується, а, навпаки, зростає – з'являються нові вогнища небезпеки, а існуючі суперечки загострюються. Питання полягає в тому, чи міжнародні організації не в змозі виконати своїх зобов'язань або докладають недостатньо зусиль для цього, чи існують інші причини, наприклад, така ситуація зумовлена природою людини, яка визначає характер міжнародних відносин.

Збереження миру і безпеки, подолання загроз і запобігання конфліктам є одним із найважливіших завдань людства на сучасному етапі. Серед глобальних проблем загроза безпеці займає далеко не останнє місце. Вона має першочергове значення, адже безпека є передумовою існування людства, а, отже, і передумовою вирішення інших глобальних проблем. Саме тому на сучасному етапі такими важливими є спільні зусилля держав, спрямовані на подолання

загроз миру і безпеці, попередження конфліктів або їхнє врегулювання. Ці зусилля можуть бути ефективно реалізовані в рамках міжнародних організацій глобального чи регіонального характеру.

Оскільки міжнародні організації, як універсальні, так і регіональні, покликані забезпечувати мирне співіснування народів, то вирішення цієї проблеми є важливим питанням, що має не лише теоретичний характер, а передбачає і чітко виражений прагматичний підхід, оскільки розробка ефективної моделі діяльності міжнародних організацій у врегулюванні етнополітичних конфліктів зумовить стабільний розвиток міжнародної системи загалом.

У сучасних міжнародних відносинах вже звичною стає практика застосування гуманітарних інтервенцій міжнародними організаціями для врегулювання конфлікту та відновлення стабільності в певній країні. Та чи варто допускати загострення відносин між сторонами конфлікту до такого рівня, коли починають застосовувати етнічні чистки, збройні сутички чи навіть геноцид? Чому міжнародні організації ігнорують проблему існування етнополітичного конфлікту в певній країні доти, доки не починають гинути тисячі людей? Адже можна відшукати механізми впливу на конфлікт з метою його врегулювання ще до того, як він перейде у збройну фазу. Такими механізмами повинні бути санкції, переговори, арбітраж тощо. Головна проблема полягає в тому, як зробити їх ефективними, як за допомогою цих механізмів змусити сторони конфлікту піти на компроміс і мирним шляхом вирішити спірні питання.

У сучасному світі кількість міжнародних організацій продовжує зростати. Вони різняться за багатьма критеріями, в тому числі за своїм спрямуванням. Проте здебільшого для них одним із пріоритетів є безпека та мирне співіснування народів.

Розглянемо декілька міжнародних організацій, в установчих документах яких задекларовано такі цілі, як досягнення миру та безпеки. Серед них варто виокремити найхарактерніші з-поміж глобальних та регіональних: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Африканський Союз (АС), Організація американських держав (ОАД), Шанхайська організація співробітництва (ШОС).

У Статуті Організації Об'єднаних Націй задекларовано її головну мету, яка полягає в підтримці міжнародного миру та безпеки, розвитку дружніх відносин між націями на основі поваги до принципу рівноправності та самовизначення народів¹. Крім того, в Статуті ООН закріплено основні принципи міжнародного співробітництва. Поряд з принципом суверенної рівності всіх членів ООН проголошено необхідність вирішення всіх міжнародних спорів винятково мирними засобами і в такий спосіб, щоб не

¹ Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. Режим доступу : <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>.

порушувати мир, безпеку та справедливість, а також відмову в міжнародних відносинах від загрози силою чи її застосування².

Безліч регіональних організацій має подібні цілі. Вони, як і ООН, спрямовують свою діяльність на забезпечення безпеки, врегулювання конфліктів, подолання їхніх наслідків тощо. Проте є суттєві відмінності в роботі регіональних та глобальних організацій. З одного боку, на регіональному рівні порівняно легше вирішувати суперечки. Це твердження базується на поширеному в сучасному світі принципі регіоналізму, згідно з яким усі проблеми потрібно вирішувати на тому рівні, де вони виникають. Отож діяльність регіональних організацій може бути значно ефективнішою та мати більш позитивний результат. З іншого боку, членами регіональних організацій є лише певна кількість держав регіону, в той час як глобальна організація об'єднує усі країни світу. Її рішення є проявом колективної волі усіх держав, тому ці рішення стають основою результативних дій. Саме в універсальності ООН полягає її унікальність, і з неї випливає вся складність діяльності цієї організації. Величезна кількість питань, що потребують вирішення на глобальному рівні, зумовила необхідність реформування ООН та звинувачування її у неефективності. Проте без такого глобального арбітра, як ООН, забезпечити мир і стабільність у світі було б надзвичайно важко, якщо взагалі можливо.

Однією з найвпливовіших регіональних міжнародних організацій можна вважати Організацію з безпеки і співробітництва в Європі.

Її діяльність спрямована на попередження виникнення конфліктів у регіоні, врегулювання кризових ситуацій, подолання наслідків конфліктів.

НБСЄ (Нарада з безпеки і співробітництва в Європі), як попередник ОБСЄ, створена на основі Заключного Акту, підписаного в Гельсінкі, який розпочав новий етап у міжнародних відносинах. Значення його важко переоцінити, адже він справді став величезним кроком на шляху до безпеки, співпраці і миру. Можливо, саме Заключний Акт і сформульовані в ньому принципи міжнародного права та інші документи, прийняті в рамках роботи Організації, стали найкращим її здобутком.

Заключний Акт містить три розділи (три “кошика”), які відповідають основним сферам діяльності Організації: безпека, економічні питання, співробітництво в гуманітарній сфері.

Перший “кошик” представляє політико-військовий вимір і передбачає:

- контроль над розповсюдженням озброєнь;
- дипломатичні зусилля щодо запобігання конфліктам;
- заходи щодо побудови дружніх відносин і безпеки³.

² Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. Режим доступу : <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>

³ Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі, 1975 [Електронний ресурс] : Законодавство України. Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055.

Звичайно, ОБСЄ відіграла важливу роль у вирішенні багатьох конфліктів, однак з часом її функції поступово почали переходити до інших організацій, зокрема ЄС. Не можна сказати, що причиною цього є лише неефективна діяльність ОБСЄ, швидше, така ситуація є наслідком розвитку Європейського Союзу та розширення і вдосконалення його функцій. Ці питання є предметом дискусії щодо ефективних механізмів гарантування європейської безпеки.

Значна кількість міждержавних конфліктів в Африці та потреба їхнього нагального розв'язання зумовила розуміння африканськими країнами необхідності об'єднання зусиль. Лише за умови колективних дій можна забезпечити стабільність і мир на континенті. Розуміння цього, зокрема, стало однією з причин створення Африканського Союзу.

Акт про заснування Африканського Союзу визначає його основні цілі, серед яких:

- зміцнення єдності і солідарності африканських держав і народів Африки;
- захист суверенітету, територіальної цілісності і незалежності держав-членів;
- зміцнення миру, безпеки і стабільності на континенті⁴.

Принципами діяльності Організації є:

- мирне вирішення конфліктів між державами-членами Союзу шляхом відповідних заходів, схвалених Асамблеєю Африканського Союзу;
- заборона застосування сили і загрози силою між державами-членами Союзу;
- право Союзу втручатися в справи держав Союзу згідно з рішенням Асамблеї організації у випадку військових злочинів, геноциду, і злочинів проти людяності;
- мирне співіснування держав-членів і їхнє право існувати в мирі і безпеці;
- право держав-членів звертатись до організації з проханням про її втручання в справи держави з метою встановлення миру і безпеки⁵.

Моделлю для створення АС став Європейський Союз. Копіюючи його основні органи та засади діяльності, африканські держави намагаються зробити свою організацію ефективною. ЄС, створений на економічних началах, лише згодом розвинув безпекову сферу своєї діяльності, беручи на себе функції інших організацій, зокрема ОБСЄ та НАТО. Африканському Союзу необхідно не просто копіювати успішну організацію, а враховувати специфіку свого континенту, величезну кількість наболілих питань і затяжних конфліктів, які утворюють суцільний комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних проблем. Тому цій Організації, щоб забезпечити ефективність своєї діяльності, потрібні будуть максимальні зусилля її членів, прагнення спільного вирішення проблем і

⁴ Constitutive Act of the African Union, Lome, Togo, 11 July, 2000 [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Африканського Союзу. – Режим доступу : http://www.african-union.org/root/au/AboutAU/Constitutive_Act_en.htm#Article3.

⁵ Constitutive Act of the African Union, Lome, Togo, 11 July, 2000 [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Африканського Союзу. – Режим доступу : http://www.african-union.org/root/au/AboutAU/Constitutive_Act_en.htm#Article4.

готовність іти на компроміс. Лише тоді вона зможе зробити крок уперед до покращення ситуації на континенті.

Процеси інтеграції на американському континенті мають здебільшого економічний характер і здійснюються в рамках багатьох регіональних організацій. Найвагомішою можна вважати Організацію американських держав, яка, хоча і має переважно комерційні функції, головним пріоритетом вважає забезпечення та підтримку миру.

Провідними завданнями Організації, відповідно до її Статуту, є:

- підтримка миру і безпеки на континенті;
- мирне врегулювання спірних питань між державами-членами;
- організація спільних дій проти агресії;
- вирішення спільними зусиллями держав-членів політичних, економічних, правових проблем, що стоять перед ними⁶ тощо.

Важливою ціллю є сприяння і зміцнення демократії, адже в Америці поруч існують США, які претендують на звання захисника демократії і прав людини в усьому світі, і країни Латинської Америки, де внаслідок правління диктаторських режимів протягом тривалого часу це поняття зникло як таке. На сучасному етапі відбувається демократизація країн Латинської Америки, отож для них зараз дуже важливо мати форум для спільних дій і консультацій.

Крім того, на американському континенті, зокрема в Південній Америці, існує комплекс складних економічних, соціальних, культурних та інших проблем, які потребують постійного опрацювання в рамках міжнародної організації, адже їхнє вирішення стає основою безпеки і стабільності на континенті. Важливим є також дотримання принципу невтручання – одного з базових у діяльності Організації. Якби державам вдалося реалізувати цей принцип, вони змогли б змінити відведену їм роль сателітів і країн-маргіналів навколо однієї держави – континентального лідера.

Іншими принципами діяльності організації є засудження агресивної війни, колективна безпека, мирне розв'язання міжнародних спорів, економічне співробітництво з метою загального благополуччя і процвітання народів.

Серед регіональних міжнародних організацій особливе місце займає Шанхайська Організація Співробітництва (ШОС).

Оскільки її можна вважати відкритою регулярною нарадою з питань безпеки і, водночас, військовим блоком, то оцінки її діяльності полярно протилежні – від схвалення до гострої критики, яка, зокрема, опирається на неефективність діяльності Організації. Проте варто відзначити, що проблеми, які спричинили створення ШОС, є гострими, актуальними і, найголовніше, чітко окресленими. Цим зумовлені її основні завдання та мета діяльності, визначені установчими документами.

Найважливішими напрямками діяльності ШОС є:

⁶ Charter of the Organization of American States, Bogotá, 1948 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Організації Американських Держав. – Режим доступу : http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm#ch1.

- боротьба проти різних проявів сепаратизму і релігійного екстремізму;
- боротьба проти гонки озброєнь в регіоні Південної Азії;
- створення зони безпеки, розвиток дружніх відносин і міжнародного співробітництва⁷.

Як бачимо, проблеми, на вирішення яких спрямовано діяльність Організації, а саме сепаратизм, релігійний екстремізм, гонка озброєнь, становлять реальну загрозу для безпеки держав членів. Отож їхнє вирішення займає чільне місце в зовнішній політиці держав. Для них важливо, щоб врегулювання певних питань не зашкодило їхнім державним інтересам, отож вони намагатимуться брати активну участь у діяльності Організації, а це, в свою чергу, повинно бути запорукою її ефективних дій.

Отже, прагнення забезпечити стабільність, безпеку та мирне співробітництво між державами задекларовано в установчих документах багатьох міжнародних організацій, проте далеко не всім їм вдається втілювати в життя свою програму та ефективно діяти задля збереження миру та врегулювання конфліктів. Тому для них особливо важливим завданням є вдосконалення методів, засобів та механізмів врегулювання конфліктів. Особливу увагу варто звернути на мирні засоби. Зазвичай їх використовують перед застосуванням сили, проте вони майже ніколи не дають позитивного результату. Окрім того, міжнародні організації наперед готуються до застосування сили, оскільки вважають мирні механізми неефективними. Сторони конфлікту ігнорують санкції чи інші засоби, оскільки вони не становлять для них реальної загрози. Причинами цього є, наприклад, несумлінне виконання своїх зобов'язань певними державами, що позбавляє санкції змісту тощо. Таких причин неефективності мирних засобів можна знайти безліч. Тому важливим є їхнє усунення з метою забезпечення позитивного результату після застосування механізмів врегулювання конфлікту. А це завдання потребує подальшої глибокої теоретичної розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація про створення Шанхайської Організації Співробітництва, 2001 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт ШОС. – Режим доступу : <http://www.sectsco.org/RU/show.asp?id=83>.

2. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі, 1975 [Електронний ресурс] : Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055.

3. Міжнародні організації: навч. посіб. / За ред. О. С. Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 749 с.

4. *Нешатаева Т. Н.* Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании / *Т. Н. Нешатаева.* – М. : Дело, 1998. – 272 с.

⁷ Декларація про створення Шанхайської Організації Співробітництва, 2001 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт ШОС. – Режим доступу : <http://www.sectsco.org/RU/show.asp?id=83>.

5. Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945 [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>.

6. Charter of the Organization of American States, Bogotá, 1948 [Electronic resource] : The official site of the Organization of American States. – Available from : http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm#ch1.

7. Coakley J. Ethnic conflict resolution: routes towards settlement / J. Coakley. – Nationalism and Ethnic Politics, Volume 15, Issue 3 ; 4, 2009. – P. 462 – 483.

8. Constitutive Act of the African Union, Lome, Togo, 11 July, 2000 [Electronic resource] : The official site of the African Union. – Available from : http://www.africa-union.org/root/au/AboutAU/Constitutive_Act_en.htm.

9. Gurr T. R. Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts / T. R. Gurr. – Washington, D.C. : United States Institute of Peace Press, 1993.

Стаття надійшла до редколегії 22.05.2011

Прийнята до друку 05.09.2011

PEACE AND SECURITY AS THE PURPOSE OF ACTIVITIES OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Iryna Chaban

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Sichovyh Striltsiv, 19, Lviv 79000, Ukraine, tel. (032) 272-79-73,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

The founding documents of international organizations and the goals declared in them, including ensuring peace, stability, security, conflict resolution are examined. The necessity to use peaceful means in resolving conflicts is marked with a focus on effectiveness of these measures and priority of their application.

Key words: ethnopolitical conflict, international organization, mechanism, security, peace.

МИР И БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ЦЕЛЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Ирина Чабан

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, 79000, Украина, тел. (032) 272-79-73,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Рассмотрены учредительные документы международных организаций и задекларированные в них цели, в частности обеспечение мира, стабильности, безопасности, урегулирование конфликтов. Указана необходимость применения мирных средств в урегулировании конфликтов, акцентировано внимание на повышении эффективности этих мер и приоритетном их применении.

Ключевые слова: этнополитический конфликт, международная организация, механизм, безопасность, мир.